

Заклад дошкільної освіти № 3 «Ведмежатко»  
Шосткинської міськради

*Доповідь*

**«Опанування сучасних  
технологій використання  
книги та опрацювання  
літературного твору»**

*(до семінару)*

Підготувала вихователь  
ШДНЗ № 3 «Ведмежатко»  
Конюхова Наталія Вікторівна

2023 р

Духовне відродження українського народу неможливо уявити без впливу художньої літератури на формування національної свідомості, бо саме література є одним із активних чинників суспільного виховання — совісті, моралі, загальнолюдських цінностей. Однак, щоб література здійснювала свою виховну роль, треба виробити у людини вміння слухати та читати художні твори, належним чином сприймати дійсність, відображену в художній формі, сформувати прагнення брати приклад з позитивних героїв.

У наш час місце книги в житті підростаючого покоління змінюється, оскільки на їх використання впливають як інформаційні технології, так і телебачення. Найчастіше як джерело інформації замість книг діти використовують персональний комп'ютер. Але всім давно відомо, що знання, фантазія, логіка думки і міркування, любов до рідної мови, вміння логічно й образно розмірковувати виховуються лише читанням. Дитяча художня книга — це особливий світ, який малюк осягає і розумом, і серцем. Дуже важливо, щоб книга увійшла в життя дитини якомога раніше, тому що вона є незамінною у виробленні уваги, зосередженості, у вихованні душевності, моральності тощо.

Літературні твори можуть сприйматися дітьми по-різному — як джерело інформації, забава, інтелектуальне завдання, витвір мистецтва, повчальна соціальна ситуація, моральне правило, виконання якого є обов'язковим для всіх, ігровий сюжет, джерело й стимул до творчості. Завдяки художній літературі та дитячій книзі відбувається розвиток усіх психічних процесів дитини — пам'яті, мислення, уваги, фантазії; формується мовлення, розвивається художньо-мовленнєва його сфера, здійснюється залучення до загальнолюдських і духовних цінностей. Книга розширює кругозір дитини, вводить її в багатий світ образів, що відображають життя, розвиває емоційно-пізнавальну діяльність, мову, викликає бажання висловитись. Як результат, виникає дитяча художньо-мовленнєва діяльність, яка пов'язана зі сприйманням творів художньої літератури, їх відтворенням, що спонукає дітей до різноманітної словесної творчої діяльності, яка проявляється у створенні казок, розповідей, віршів та ін.

В освітньому середовищі дошкільного закладу існували й існують різноманітні форми організованого й неорганізованого ознайомлення дошкільнят з літературою.

У бесідах за змістом літературних творів основним прийомом була постановка запитань, у молодшому віці — для виокремлення головних героїв та засвоєння сюжету; в середній групі — запитання, які мали допомогти усвідомити зміст, схарактеризувати головних героїв, дати елементарну оцінку їхнім діям, вчинкам. Старші дошкільники за допомогою запитань і спеціальних мовленнєвих завдань до того ж мали виокремити образні засоби й відчутти їхню красу, звернути увагу на те, як автор передає настрій, емоції героїв, висловити своє ставлення до почутого.

У роботі з казковими творами нерідко застосовували різноманітні інсценізації, театралізації для посилення унаочненого сприйняття твору (в молодших групах розповідання казки, як правило, супроводжувалося показом фланелеграфу, настільного, іграшкового чи пальчикового театрів) чи закріплення сюжету через його відтворення в інсценізованих діалогах, іграх-драматизаціях за сюжетом літературних творів.

Малі форми ігрового фольклору традиційно використовувалися у групах раннього віку та як засіб удосконалення артикуляційних умінь, у роботі над дикцією в середньому та старшому віці. Така робота здійснювалася переважно на заняттях з розвитку мовлення.

Сучасна вимога: до кожного тексту — свій підхід  
Організацією сучасного освітнього процесу передбачено зменшення кількості загальногрупових занять на користь збільшення малих форм організації навчально-розвивальної роботи, а також на урізноманітненні способів ознайомлення дітей з художнім словом поза межами занять.

Наскільки дитина повно засвоїть зміст літературного твору, проникнеться його художніми образами, моральною стороною почутого, залежить від використаних педагогом методів і прийомів роботи з творами художньої літератури.

Розглянемо поняття «метод навчання».

Серед методів організації художньо-мовленнєвої діяльності найпоширенішим є метод аналізу художнього тексту. Мета застосування цього методу – проаналізувати і зрозуміти художній твір. При цьому під час аналізу розвивається емоційна сфера дитини, відбувається понятійне опанування дитиною тексту, встановлюються зв'язки головного об'єкту з іншими об'єктами.

метод включає такі види діяльності:

- слухання-розуміння сюжету;
- співставлення та протиставлення епізодів твору;
- виявлення особливостей образів персонажів;
- порівняння образів персонажів.
- виділення вчинків героя, виявлення мотивів, обставин, наслідків учинків героя;
- аналіз портрету персонажу;
- аналіз мовлення персонажу;
- протиставлення роздумів героя з його вчинками;

Наступний – це метод спостережень або екскурсії, який використовується напередодні

Ознайомлення дітей із твором, у якому йдеться про явища природи, рослини або тварини, які раніше були дітям невідомі або діти не звертали на них достатньої уваги. Заочна екскурсія використовується тоді, коли діти недостатньо уявляють собі історичний час, у який було створено конкретний твір, або про який розповідається у творі. Прийом передбачає широке

використання наочного матеріалу. Заочну екскурсію треба проводити напередодні читання-слухання художнього твору.

Розглянемо алгоритм організації роботи з текстом, який представляє дітям певну соціальну ситуацію.

Проілюструємо це на прикладі казки Володимира Сутєєва “Яблуко” (заєць побачив на дереві яблуко, ворона зірвала його, а їжак підхопив на свої голки. Кожен вважав себе власником яблука, й виникнення суперечки було б не минучим, якби не ведмідь, який розсудив усе по справедливості). За цим текстом, можна спланувати й провести заняття на такі теми: “Що означає вчиняти по справедливості?”, “Мир кращий за суперечку”, “Моє, твоє, наше”. Зрозуміло, зміст завдань, розмов з дітьми за текстом казки залежатиме від того, яку з тем буде обрано (до речі, протягом року можна реалізувати поступово всі ці теми).

#### Алгоритм дій на занятті

Термінологічний аналіз ключового поняття. Спочатку вихователь пропонує дітям осмислити сутність поняття “Моє, твоє, наше”, педагог допомагає вихованцям, спираючись на власний досвід, застосовуючи різні способи та прийоми, усвідомити, що означає кожне з цих слів, як його показати руками, коли так говорять.

Важливо націлити дошкільнят на сприйняття ключової ідеї твору: “Послухайте історію, в якій персонажі ледь не побилися, намагаючись відстояти кожен своє. Поміркуйте, про яке з трьох слів вони лише пам’ятали”. Після прочитання твору педагог звертається до вихованців із запитаннями орієнтованими на сприйняття тексту. Педагог не проводить бесіду за традиційною методикою. У цьому разі дітям не обов’язково відтворювати сюжетну лінію. Важливіше допомогти їм розібратися в самій ситуації: як навчитися співвідносити своє з твоїм і нашим: “Що кожен з персонажів думав про яблуко? Чому кожен з них вважав яблуко своїм? Пригадайте, як вони це пояснювали. Що стало з яблуком, чийм воно стало, коли ведмідь підказав героям, як вчинити? Про яке важливе правило ви дізналися з казки «Яблуко»?”.

Організація проживання дітьми осмисленого соціального правила в творі важлива тому, що допомагає їм відчувати його в емоційному проживанні, пропустити крізь власний досвід, оцінити себе за готовністю, вмінням вчиняти відповідно. Вихователь ніби перекидає місток від чужого вчинку до власного життя дитини. Доцільною для проживання сприйнятого й осмисленого правила є організація підгрупової творчої діяльності, в якій діти мають самостійно знайти компроміс для гармонізації “мого” й “нашого”. Так, можна запропонувати дошкільнятам разом створити творчий продукт (аплікацію, колаж, будівлю тощо), маючи обмежену кількість матеріалів та обладнання, тобто занурити їх у таку діяльність, яка вимагатиме від кожної дитини терпіння, врахування інтересу іншого, вміння поступатися своїм бажанням заради досягнення спільного результату тощо.

Узагальнювальна розмова допомагає наблизити сутність складних понять особисто до кожної дитини: Як вважаєте, чи може бути в житті людини тільки слово “моє” й водночас, чи можна так, щоб у людини зовсім не було нічого власного?

“Кухня” мислительного процесу  
Продемонструємо це на прикладі . Так, на занятті з малювання (ліплення, аплікації) зайчика або перед проведенням бесіди про лісових звірів можна запропонувати загадку Грицька Бойка «Зайчик»

Довгі вуха, куций хвіст,

Невеличкий сам на зріст.

На городі побував —

Нам капустку попсував.

Довгі ноги — скік та скік.

Ми погнались — він утік.

Алгоритм опрацювання тексту

Аналіз тексту загадки. Аналіз тексту вихователь не обмежує елементарним відгадуванням, а пропонує дітям назвати ті особливості зайчика, про які йдеться у загадці (довгі вуха, хвостик короткий, невеличкий, їсть капустку, має довгі ноги, стрибає, швидко пересувається, боїться). Це привчає дітей уважно вслухатися у текст загадки.

Актуалізація знань дітей з теми. Потім педагог уточнює, що ще вони знають про зайців (це дика тварина; живе під кущем; сезонно змінює шубку; зайчиха народжує зайченят, але не вихо вує їх тощо).

Узагальнення знань, символізація. Після обговорення вихователь пропонує дітям досить складне завдання, що потребує узагальнення й символізації інформації: назвати та намалювати три головні слова про зайця (довгі вуха; білий-сірий; великі передні зубки, щоб гризти овочі та кору тощо).

Реалізація пізнавально-навчального підходу до використання літературних текстів може також відбуватись у вигляді цілісного заняття інтегрованого типу, побудованого на основі літературного тексту. Проілюструємо це на прикладі вірша Лідії Повх «Ой, не жарти!»

Ой, не жарти, ой не сміх —

Уночі випав сніг.  
Вийшов рано в двір Гусак,  
Міряв сніг і так, і сьак.  
І поважно мовив він:  
Випав сніг до колін.

Качка снігом побрела:  
Ках! Тут буде до крила!  
Як поміряв Горобець  
По двору з кінця в кінець  
Із підстрибом — гоп та гоп!  
Каже: — Сніг — по самий дзьоб!

Перш ніж спланувати заняття на основі цього тексту, вихователь має продумати такі питання.

1) Які галузі знань можна інтегрувати (птахи, які відлетіли та ті, що зимують; ознаки зими; специфіка життя птахів та тварин взимку; характерні особливості гусака, качки, горобця у зіставленні; відносність величини; правила вимірювання; “зимові” слова).

2) За допомогою яких методів можна оптимізувати інтелектуально-мовленнєву, художньо-продуктивну, ігрову діяльності дітей на занятті.

Розмова (Як вважаєте — у вірші йдеться про початок зими, тобто перший сніг, середину зими чи канун весни? Хто з птахів міряв сніг у загадці? Ці каво, як би міряли сніг ластівка чи зозуля? Чому в кожного вийшла своя міра висоти снігу? Як ви вважаєте, чи багато намело снігу?).

Розглядання картинок (свійська птиця: гусак, качка; горобець та інші птахи, що зимують; перелітні птахи).

Віртуальні діалоги (Що б сказав Качці про сніг Горобець, якби він вийшов першим? Що б повідомив іншим мешканцям курника Гусак, як би пропонував рухатися по снігу? Про що Горобчик міг би попросити хлопчика?).

Вимірювання за допомогою умовної мірки чи прикладанням.

Малювання.

Театралізована гра за складеним сюжетом (“Великий сніг на пташиному подвір’ї”, “Як діти допомогли птахам пережити великий сніг”).

Лексико-граматичні вправи (“Хто назве більше перелітних птахів”, “Птахи, що зимують”, “Більший-менший”, “Нижчий-вищий”),

Імітаційні вправи (Покажіть руками, якою була висо та снігу для кожного з персонажів вірша. Як би ви вийшли у двір, якою б виявилася для вас висота снігу?).

Полілог (Як вважаєте, що ж робити птахам, як їм допо могли пересуватися по снігу? Чим небезпечні для горобця кучугури снігу?).

Нерідко використання літературних текстів не лише збагачує художньо-продуктивну діяльність дітей, а й спонукає їх до фантазування, прояву креативності, оригінальності мислення при виконанні творчих завдань. Так, основою для такого завдання може бути вірш Г. Химич «З усіх грибів гриб»

У лісочку на горбочку

Виріс гриб із добру бочку.

Гриб не влазить у корзину,

Де б узять автомашину?

Ще до читання тексту вихователь пропонує провести конкурс фантазерів: треба вигадати найдрібнішу в світі автомашину. Якого вона роз міру може бути? Кого або що така машина може перевозити? Як вона може працювати? Потім педагог пропонує уявити “грибочок” з вірша Г. Химич. Кого можна нагодувати таким грибом? На скількох його вистачить? Пропонує поміркувати, об’єднавшись у невеличкі команди, як же його перевезти з лісу, щоб, коли раптом такий випа док трапиться з нами, знати, що робити.

Сприяння створенню комфортного мікроклімату

Літературні тексти незамінні як один з най кращих засобів створення, а потім і збереження в групі комфортного психологічного клімату, адже природний гумор, уміння розуміти й сприймати смішне — одна з найкращих рис українського народу. Жартівливі вірші, вірші-забавки, допомагають розвивати виразність, точність, влучність мовлення дітей, а також сприяють формуванню поетичного смаку, виховують інтерес до краси українського художнього слова. Завдяки жартівливій, цікавій ситуації діти сприймають їх залюбки, весело, як гру.

Використання жартівливих текстів сприяє створенню доброзичливої, невимушеної атмосфери, підтримці доброго настрою дітей, заохоченню до активної розмови. Так, якщо виникла суперечка між дітьми вихователь може гучно, іронічним тоном промовити коротенький вірш Грицька Бойка

У слона болять нога  
У слона болять нога.  
Слон сьогодні шкутильга:  
Гостював комар у нього,  
Наступив йому на ногу.

Педагог може також запропонувати вихованцям зобразити мімікою, жестами, ходою, як комар віддав слонові ногу. Доцільно використати цей текст також і на занятті із закріплення понять про величини.

Підсумовуючи вище зазначене, можна визначити умови, за яких сприймання творів художньої літератури буде ефективно впливати на дитину, її художньо-мовленнєвий розвиток, а саме: вихователь, планує заздалегідь зміст занять, використовує сучасні методи та прийоми, робить відбір художніх творів залежно від віку дитини, її досвіду, обізнаності щодо довкілля, читацького кругозору, жанру художнього твору; цікавості змісту, продумує методику ознайомлення з ними.